

HET KIND MOET EEN NAAM HEBBEN

Het toekennen van een voornaam aan een pasgeborene is een immens belangrijk moment voor het kind in kwestie. Hij of zij is dan wel in de onmogelijkheid om enige invloed op dit gebeuren uit te oefenen, toch is het in het overgrote deel van de gevallen - en dit tot op vandaag - zo dat de pasgeborene het zijn hele leven met die naam zal moeten doen.

De tijd staat niet stil, ook niet op het gebied van voornamen. Precies deze evolutie in het gebruik en de toekenning van voornamen, of, naar het woordgebruik van het ancien régime, doopnamen, staat in deze studie centraal. De kern van het onderzoek spitst zich vooral toe op de 17de en 18de eeuw, hoewel aangevangen wordt met een uitstapje naar de middeleeuwen.

De Middeleeuwen

Nogal wat familievorsers denken dat het sinds de oudheid of in ieder geval sedert de kerstening van onze gewesten zo is dat de naam van de pasgeborene wordt gegeven door de peter of de meter, respectievelijk naargelang het kind een jongen of een meisje is.

Middeleeuwse adellijke families weken dan wel enigszins af van deze traditie. Bij hen was het de gewoonte dat de oudste zoon de naam van de vader kreeg. De tweede zoon kreeg de naam van de grootvader langs moederskant. Voor de jongere zonen en dochters bestaan er geen vaste regels; wel worden meestal namen die in de familie circuleren gegeven (ooms, tantes, ...) ³.

Anderen, die zich evenwel ook in hogere lagen van de bevolking situeerden, lieten zich sinds de 11de à 12de eeuw bij voorkeur door de namen van heiligen inspireren. Dit gebruik werd nadien door brede bevolkingslagen overgenomen. Met de contrareformatie, de kerkelijke hervormingen aan het einde van de 16de eeuw, werd het zelfs verboden heidense namen te kiezen. Dit verbod werd uitgevaardigd in de synode van het bisdom Gent in 1571⁴. Het was de taak van de plaatselijke parochiepriester erover te waken.

De 17de en 18de eeuw

Laten we even nagaan welke namen er bij voorkeur gekozen werden. Onmiddellijk hiermee in verband staat de vraag door welke factoren men zich liet leiden bij het toekennen van een voornaam aan de pasgeborene. Was het inderdaad zo dat men steeds, of in het overgrote deel van de gevallen, de naam van de peter of van de meter letterlijk overnam? En welke

³ Van Mingroot, Erik, *Geschiedenis van de instellingen: middeleeuwen*, p. 76. Onuitgegeven studentennota's bij de colleges in de KUL, Leuven, 1997.

⁴ Vandenbroeke, Chris, *Vrijen en trouwen*, Elsevier, 1986, p. 133.

kenteringen laten zich rond de keuze van de voornamen of het toekennen ervan doorheen deze eeuwen onderscheiden?

Een grondige analyse van de bewerkte parochieregisters van Rumst van de periode van 1590 tot 1803 blijkt het meest geschikt om op deze vragen een antwoord te bieden ⁵. Naar schatting staan in deze registers een 8000-tal dopen geregistreerd. Om tot een representatief resultaat te komen, werd een flink deel ervan, 2447 om precies te zijn, onder de loupe genomen. De periode 1590 - 1803 werd ingedeeld in 4 tijdspannen van ongeveer 50 jaar: 1590 tot 1650, 1651 tot 1700, 1701 tot 1750 en 1751 tot 1800. Hieronder worden ze afzonderlijk behandeld. Om te voorkomen dat de resultaten op een te eenzijdig verbalistische manier worden weergegeven, wordt elke periode afgesloten met een top-10 van de best scorende voornamen uit de respectievelijke periode.

1. 1590 - 1650

Bij het overlopen van de resultaten valt onmiddellijk op dat er slechts een klein aantal namen circuleerde, die dus als gevolg daarvan elk erg veelvuldig voorkwamen. Dit zowel bij de meisjes- als bij de jongensnamen.

In deze periode wordt aan meer dan 1 op 4 jongens (27 %) de voornaam Jan gegeven! 1 op 7 (14 %) krijgt de naam Peter. Verder komen de namen Corneel (8 %), Adriaan (7 %) en Jakob (6 %) het meeste voor. Slechts 3 van de 218 geanalyseerde dopelingen kregen een samengestelde naam mee, en dan nog niet de meest gebruikelijke als we ze vergelijken met latere tijden (Jakob Maarten, Karel Guilliam en Nicolaas Arnold). 121 van de 218 jongens (55 %) kregen de letterlijke naam van hun peter.

Bij de meisjes is het niet anders. Kwam je in die tijd een meisje tegen, dan had je 1 kans op 3 dat ze Catharina (18 %) of Anna (18 %) heette. Verder kwam ook Maria (13 %), Elisabeth (11 %) en Joanna (9 %) erg veel voor. 2/3 van de gedoopte meisjes in die tijd kreeg een van deze 5 namen. 113 van de 198 meisjes (57 %) kreeg de letterlijke naam van hun meter.

De parochieregisters werden in het Latijn ingevuld. Hiermee overeenkomstig zijn dus ook de namen gelatiniseerd. Toch worden er tot omstreeks 1650 in de parochieregisters nog namen genoteerd zoals die in de omgangstaal gebruikt worden - het gaat hier evenwel om een sterke minderheid. Zo is in 1592 Anneke Van Loock meter, Klerke Berckelaers in 1597, Maaïke Peeters in 1599, Tanneken Bruynen in 1596, Lisken Lathouwers in 1646. Peters zijn er ook die vernoemd worden in de streektaal: Wielm Keldermans (1594), Han Eliaerts (1604). Verder is het opmerkelijk dat er vooral in de late 16de eeuw vaak 4 doopheffers in de registers staan vermeld in plaats van de gebruikelijke twee. Zo b.v. bij het doopsel van Maria De Bruyn in

⁵ Van Reeth, Edward, Parochieregisters van Rumst Sint-Pieter 1590 - 1803. Uitgave van de Geschiedkundige Kring *Rumesta*.

1592, bij dat van Jan Bunders (1595) en bij dat van Taeyen Van den Dries (1596) om er maar enkele te noemen. Dit gebruik is na 1600 niet meer geconstateerd.

Hieronder de statistiek van de 10 meest gebruikte namen in de periode 1590 - 1650. De opbouw van de tabel spreekt voor zich: in de eerste kolom staat de plaats (rangorde) op de "hitlijst", in de tweede kolom vindt u de naam en in de derde kolom de frequentie van deze naam uitgedrukt in procenten.

Plaats	Jongensnaam	Freq.
1	Jan	27 %
2	Peter	14 %
3	Corneel	8 %
4	Adriaan	7 %
5	Jakob	6 %
6	Hendrik	5 %
7	Andreas	4 %
8	Guilliam	3 %
9	Maarten	3 %
10	Egidius	2 %

Plaats	Meisjesnaam	Freq.
1	Catharina	18 %
2	Anna	18 %
3	Maria	13 %
4	Elisabeth	11 %
5	Joanna	9 %
6	Barbara	6 %
7	Petronella	5 %
8	Magdalena	3 %
9	Cornelia	3 %
10	Adriana	3 %

2. 1651 - 1700

Deze periode wordt gekenmerkt door de relatief zeer grote trouw aan het gebruik om de kinderen de namen van de meter of peter mee te geven. Liefst 74 % van de dopelingen kreeg in deze tijdspanne de letterlijke naam van peter of meter mee. We hebben het hier over de letterlijke reproductie van de naam. Mochten we het hebben over de naam van de meter of peter als inspiratiebron voor de naam van de pasgeborene, dan zou voornoemd percentage nog hoger liggen. Ter verduidelijking: Joanna Cornelia Bal wordt gedoopt op 17 oktober 1717. Haar meter is Joanna Wijckmans; haar peter is Corneel Van den Brande. Ze krijgt dus niet de letterlijke naam mee van één van haar doopheffers (en zo is het ook in de statistieken opgenomen) maar deze van haar meter, Joanna, en deze van haar peter, Corneel. Beide namen ongetwijfeld de inspiratiebron om het kindje Joanna Cornelia te noemen. Dit is één van de vele voorbeelden, die uiteraard ook veelvuldig voorkwamen buiten de periode 1651 - 1700.

Jan en Peter voeren nog steeds de hitparade van de meest gekozen jongensnamen aan. Ze vertegenwoordigen elk een kleine 20 %. Andere populaire namen voor jongens uit die tijd zijn Adriaan (8 %), Corneel (7 %) en Jan Baptist (5 %). Vooral de eerste 4 namen worden in 80 % van de gevallen letterlijk overgenomen van peter of meter. Jan Baptist is een samengestelde

naam - dus betrekkelijk nieuw - en er zijn bijgevolg weinig peters of meters die deze naam letterlijk kunnen doorgeven aan hun petekind.

Bekijken we even de meisjesnamen. Elisabeth (16 %) is de absolute topper, die maar liefst in 90 % van de gevallen door de meter letterlijk wordt doorgegeven. Verder blijven Anna en Catharina (elk met 13 %) het uitstekend doen. Ook hier doen samengestelde namen hun opmars, vooral Joanna Maria komt sterk opzetten.

We maakten reeds melding van het feit dat tot omstreeks 1650 een klein aantal namen in de streektaal in de parochieregisters werden neergeschreven. Dé uitzondering hierop vormt Lisabeth, in plaats van Elisabeth, dat tot omstreeks 1700 terug te vinden is.

De statistiek van de 10 meest gebruikte namen in deze periode, laat ons toe deze te vergelijken met diegene uit de vorige periode. Daartoe werd bij de plaats een cijfer tussen haakjes gevoegd, dat de plaats aangeeft die deze naam bekleedde in de vorige periode, in dit geval 1590 - 1650.

Plaats	Jongensnaam	Freq.
1 (1)	Jan	19 %
2 (2)	Peter	19 %
3 (4)	Adriaan	8 %
4 (3)	Corneel	7 %
5 (-)	Jan Baptist	5 %
6 (10)	Egidius	4 %
7 (12)	Frans	3 %
8 (8)	Guilliam	3 %
9 (6)	Hendrik	3 %
10 (7)	Andreas	2 %

Plaats	Meisjesnaam	Freq.
1 (4)	Elisabeth	16 %
2 (2)	Anna	13 %
3 (1)	Catharina	13 %
4 (5)	Joanna	12 %
5 (3)	Maria	11 %
6 (7)	Petronella	9 %
7 (-)	Joanna Maria	3 %
8 (8)	Magdalena	3 %
9 (15)	Maria Anna	3 %
10 (10)	Adriana	2 %

3. 1701 - 1750

Men wordt opnieuw minder trouw aan het gebruik om de dopelingen de letterlijke naam van een van de doopheffers te geven: nog 57 % krijgt de naam van peter of meter. We herhalen dat het hier gaat over de letterlijke overname van de naam.

Bij het bekijken van de hitlijsten van de jongensnamen valt het op dat Peter (12 %) nog steeds op nummer 1 staat, onmiddellijk gevolgd door Jan Baptist (11 %), die zijn opmars lijkt verder te zetten. Jan heeft fors moeten inboeten: nog 8 % van de jongens wordt van deze naam voorzien. Verder volgen Corneel (7 %) en Egidius (5 %). Ook opmerkelijk is het feit dat naast Jan Baptist nog 2 samengestelde namen in de top-10 voorkomen: Peter Frans en Jan Frans (elk met 3 %).

De rangorde van de meisjesnamen wordt nog steeds aangevoerd door Elisabeth (10 %). Daarachter ook een samengestelde naam: Anna Catharina (9 %). Verder worden nog steeds vele meisjes met de namen Catharina (9 %) en Maria (7 %) bedacht. Nog 2 samengestelde namen staan hoog genoteerd: Joanna Maria (7 %) en Anna Maria (5 %). 6 van de 380 meisjes worden in deze periode Maria Theresia genoemd. Geen enkele van hun meters draagt echter deze naam. Zou dit kunnen wijzen op enige sympathie voor Maria Theresia die in 1740 over onze gewesten begon te regeren?

De samengestelde namen zijn zowel bij de meisjes als bij de jongens volop ingetreden, al ligt hun frequentie niet zo hoog. Het gebruik om kinderen samengestelde namen te geven zou uit Spanje afkomstig zijn. In de late 17de eeuw zou dit bij ons via de stedelijke centra en de topklassen van de maatschappij ingang gevonden hebben en zich gaandeweg over alle lagen van de bevolking verspreid hebben⁶. Naar onze normen zijn de gebruikte samenstellingen echter niet zo bijzonder origineel. Bij de meisjes bestaan ze bijna steevast voor de helft uit Anna of Maria en voor de andere helft uit Catharina, Petronella of Elisabeth. Bij de jongens is de ene helft meestal Frans, Peter of Jan, de andere helft Hendrik, Adriaan of Jakob. Sporadisch komen zelfs al namen uit 3 delen voor, maar meestal met dezelfde bestanddelen als hiervoor opgenoemd (met uiteraard ook de gebruikelijke uitzonderingen, die meestal slechts eenmalig voorkomen).

De statistiek spreekt voor zich.

Plaats	Jongensnaam	Freq.
1 (2)	Peter	12 %
2 (5)	Jan Baptist	11 %
3 (1)	Jan	8 %
4 (4)	Corneel	7 %
5 (6)	Egidius	5 %
6 (8)	Guilliam	4 %
7 (3)	Adriaan	4 %
8 (7)	Frans	4 %
9 (12)	Peter Frans	3 %
10 (20)	Jan Frans	3 %

Plaats	Meisjesnaam	Freq.
1(1)	Elisabeth	10 %
2 (12)	Anna Catharina	9 %
3 (3)	Catharina	9 %
4 (5)	Maria	7 %
5 (7)	Joanna Maria	7 %
6 (6)	Petronella	6 %
7 (4)	Joanna	6 %
8 (14)	Anna Maria	5 %
9 (2)	Anna	5 %
10 (8)	Magdalena	4 %

⁶ Vandenbroeke, Chris, *o.c.*, p. 135.

4. 1751 - 1800

Het veelvuldige gebruik van samengestelde namen heeft tot een verdere diversifiëring van namen geleid. Paradoxaal genoeg belet deze grotere keuze niet dat de hitlijsten nog steeds worden aangevoerd door een klein aantal namen dat door een relatief groot percentage van de dopelingen aangenomen zal worden.

Zo is Jan Baptist in de tweede helft van de 18de eeuw de absolute favoriet bij de jongensnamen met een vertegenwoordiging van liefst 17 %. Dit wil zeggen dat 1 op 6 jongens officieel deze naam draagt. Daarna volgen Peter Jan (10 %), Corneel (9 %), Jan Frans (8 %) en Peter Frans (7 %). Het is ondanks de reeds vernoemde grotere keuze aan namen nog altijd zo dat meer dan 70 % van de jongens één van de 10 meest gebruikte jongensnamen heeft.

Bij de meisjes draagt zelfs meer dan 75 % een van de 10 meest gebruikte meisjesnamen. Anna Catharina en Maria Catharina (respectievelijk met 11 % en 12 %) voeren de hitlijsten aan. Daarna volgen Joanna Catharina (9 %), Maria Elisabeth, Anna Maria en Maria Theresia (elk met 8 %).

Nog 53 % van de meisjes krijgt de letterlijke naam van de meter mee. Bij de jongens ligt dit percentage op 58 %. Voor het eerst in 2 eeuwen dus een discrepantie van betekenis tussen deze percentages betreffende jongens en meisjes. Dit is te wijten aan het feit dat de 10 meest gebruikte jongensnamen uit deze periode voor 80 % dezelfde zijn dan de 10 meest gebruikte in de vorige 50 jaar; bij de meisjes ligt dit aantal slechts op 50 %.

Plaats	Jongensnaam	Freq.
1 (2)	Jan Baptist	17 %
2 (11)	Peter Jan	10 %
3 (4)	Corneel	9 %
4 (10)	Jan Frans	8 %
5 (9)	Peter Frans	7 %
6 (5)	Egidius	6 %
7 (1)	Peter	5 %
8 (7)	Frans	3 %
9 (18)	Adriaan Frans	3 %
10 (6)	Guilliam	3 %

Plaats	Meisjesnaam	Freq.
1 (2)	Anna Catharina	12 %
2 (12)	Maria Catharina	11 %
3 (13)	Joanna Catharina	9 %
4 (17)	Maria Elisabeth	8 %
5 (8)	Anna Maria	8 %
6 (16)	Maria Theresia	8 %
7 (1)	Elisabeth	7 %
8 (5)	Joanna Maria	6 %
9 (6)	Petronella	4 %
10 (14)	Maria Anna	3 %

Enkele vergelijkingen met andere centra

Dit onderzoek is zoals vermeld enkel gebaseerd op gegevens uit de parochieregisters van Rumst. Zijn de voornamen die in Rumst het meeste gebruikt werden ook de voornamen die in andere centra het meeste voorkwamen?

Hiervoor kunnen we een vergelijking doorvoeren met lijsten van de 17de en 18de eeuw van de gemeente Zwevegem, waar een gelijkaardig onderzoek plaatsvond⁷.

Hiervoor moesten onze onderzoeksresultaten die gegroepeerd waren per 50 jaar herschikt worden. Dit resultaat ziet u hieronder, vergeleken met de toestand in Zwevegem.

a) Jongens

17de eeuw		18de eeuw	
<u>Rumst</u>	<u>Zwevegem</u>	<u>Rumst</u>	<u>Zwevegem</u>
Jan (22,4)	Jan (19,3)	Jan Baptist (14,3)	Peter (32, 3)
Peter (16,5)	Peter (15,9)	Peter (8,5)	Jan Baptist (12,7)
Corneel (7,6)	Judocus (13,0)	Corneel (7,9)	Jakob (4,8)

Deze tabel laat grote overeenkomsten zien, vooral voor de 17de eeuw, waar de top-2 identiek is. Zelfs de percentages liggen voor die periode al bij al niet zo ver uit elkaar. Alleen Judocus komt bij ons helemaal niet voor.

In de 18de eeuw zijn er in grote lijnen overeenkomsten. Een belangrijk verschil vormt de naam Jakob, die te Rumst zelfs niet in de top-10 staat.

Opvallend is het dan weer dat Corneel zowel in de 17de als in de 18de eeuw op de 3de plaats staat, terwijl hij te Zwevegem in geen van deze eeuwen in de top-3 voorkomt.

b) Meisjes

17de eeuw		18de eeuw	
<u>Rumst</u>	<u>Zwevegem</u>	<u>Rumst</u>	<u>Zwevegem</u>
Catharina (15,1)	Maria (18,7)	Anna Catharina (10,2)	Maria Josefa (12,2)
Anna (15,0)	Joanna (14,0)	Elisabeth (8,4)	Barbara Theresia (10,9)
Elisabeth (13,8)	Catharina (13,8)	Maria Catharina (6,9)	Maria Joanna (8,6)
Maria (11,8)	Judoca (11,0)	Joanna Maria (6,5)	Maria Catharina (7,6)
		Anna Maria (6,5)	Maria Anna (7,5)

In deze tabellen treffen we minder overeenkomsten aan, hoewel toch nog enigszins in de 17de eeuw: zowel Maria als Catharina komt in beide tabellen voor. Judoca komt te Rumst helemaal niet voor, net als haar mannelijke vorm Judocus, zoals we al zagen.

In de 18de eeuw zijn de overeenkomsten ver te zoeken. De namen die in Zwevegem in de top-5 staan zijn te Rumst laag frequent. Blijkbaar zijn de smaakverschillen in samengestelde namen veel meer regionaal bepaald.

⁷ Vandenbroeke, Chris, *o.c.*, tabel 26.

Conclusies

Samenvattend kan gezegd worden

- dat er gedurende de tijdspanne van het onderzoek, de 17de en de 18de eeuw, niet bijzonder veel keuze aan voornamen was voor een pasgeborene. Hoe verder men gaat in de tijdspanne, hoe meer variatie er zit in de voornamen;
- dat sinds 1700 de samengestelde voornamen meer en meer gebruikt werden;
- dat meestal een goede helft de letterlijke voornaam van peter of meter meekreeg, met een gevoelige uitschieter van dit gebruik in de periode 1650 - 1700, wanneer 74 % van de doopnamen een kopie van de peters- of metersnaam was;
- dat de voornamen die te Rumst het meeste gebruikt werden ook de voornamen zijn die in andere centra het meeste voorkwamen. Dit geldt vooral voor de jongensnamen en voor de 17de eeuw.

Tom De Loenen

